

**PROVISIONAL TEXT CHECK AGAINST DELIVERY EMBARGOED UNTIL
DELIVERY**

Cuvântul/Mesajul IPS Părinte Laurențiu
Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului
Septembrie 2007

„Lumina lui Hristos” pentru Europa
din Sibiul transilvan

Cu ajutorul și bună voirea lui Dumnezeu, pelerinajul comun al Bisericilor Europei pe calea unității și mărturiei dată Evangheliei lui Hristos a ajuns, iată, la cel de-al treilea popas major: Sibiu, 2007. Acest itinerar al Bisericilor europene a secondat, deloc întâmplător, procesul lent și anevoios al unificării și integrării economice și politice a bătrânului continent în ultimele decenii ale frământatului secol XX.

Însângerată de conflagrațiile a două războaie civile devenite mondiale, născute de două barbare ideologii și sisteme totalitare — nazist și comunist —, Europa ultimului secol a fost sfâșiată în a doua ei jumătate de „cortina de fier” dintre cele două blocuri militare și sisteme politice și economice rivale — occidental și sovietic — care păreau să o fi împărțit pentru multe secole. Încă din acele decenii de diviziune și ostilitate, Bisericile Europei au aruncat punți de unitate spirituală între cele două jumătăți brutal separate ale continentului, întreținând speranța, care atunci părea utopică, a realizării unei Europe unite, casă comună a tuturor popoarelor și culturilor lumii vechi. Anul de grație 1989 prin prăbușire pașnică — cu excepția sângeroasei revoluții din decembrie din România — a făcut să cadă, fără îndoială cu ajutor de Sus, cortina de fier și a deschis un nou orizont pentru viața celor peste 300 de milioane de locuitori ai Europei. Bisericile Europei au pregătit în felul lor acest eveniment istoric aproape miraculos și providențial.

Cu doar câteva luni înainte, în mai 1989, prima Aduna Ecumenică a Bisericilor Europei din Basel-ul umanismului și al Reformei protestante chema creștinii europeni să extindă în viața politică, economică și morală a societăților lor consecințele care trebuie deduse din Pacea și Dreptatea lui Hristos. Iar anul 1989 a adus într-adevăr pace Europei întregi și a făcut o dreptate istorică popoarelor de dincoace de cortina de fier comunistă.

Eliberate de sub severa opresiune a unui sistem totalitar dușman al libertății, spiritului și credinței, popoarele din Estul Europei au reintrat după 1989 în fâgașul firesc al dezvoltării lor istorice, întreruptă de lunga paranteză totalitară, viața întregului continent fiind dominată de procesul complex și solicitant — dătător de speranțe, dar și de neliniști — al extinderii Uniunii Europene prin integrarea progresivă a statelor central și sud-est-europene. Bisericile Europei au înțeles și de a ceastă dată să acompanieze și faciliteze cu resursele lor spirituale specifice această evoluție istorică.

Și astfel, din Graz-ul catolic cea de-a Doua Adunare Ecumenică a Bisericilor Europei, din iunie 1997, propunea creștinilor europeni să mediteze asupra dimensiunilor darului divin al împăcării omului cu Dumnezeu în Hristos și să asimileze practic lecțiile morale și sociale ale acestei reconcilierii ca izvor de viață nouă pentru bătrânul nostru continent. Nici o casă comună, cum este și Europa, nu poate rezista fără o gospodărire atentă și echilibrată a resurselor între toți membrii ei, nici fără un consens între aceștia, „pentru că orice casă care se dezbină în sine nu va dăinui” (*Mt 15, 25*). Reconcilierea este condiție indispensabilă pentru toți cei ce locuiesc într-o casă comună. Dar reconcilierea veritabilă are multiple dimensiuni: omul trebuie să se

împace în același timp cu cerul și pământul sau, mai exact, cu Dumnezeu, cu semenii și cu mediul înconjurător.

Așa cum spunea acum o jumătate de veac gânditorul creștin al Europei unite care a fost elvețianul Denis de Rougemont, Europa Casă trebuie să facă obiectul unei discipline totale a casei și locuirii într-o casă, a unei „ecologii” integrale care să îmbrățișeze în același timp economia ca gestiune adecvată a resurselor, ecologia în sens ambiental strict, dar și ecumenismul spiritual ca reconciliere și convergență a culturilor și confesiunilor creștine.

Principiile unei astfel de ecologii spirituale a reconcilierii și convergenței tradițiilor creștine ale Europei au fost formulate în Charta ecumenică care din 2001 stabilește regulile pelerinajului comun al Bisericilor Europei pe calea unității și mărturiei date Evangheliei lui Hristos. Prea mult timp creștinii au scindat Europa prin schismele, diviziunile și conflictele confesionale care au marcat istoria celui de-al doilea mileniu creștin. Acum, la începutul celui de-al treilea mileniu de istorie creștină, a sosit momentul ca, reflectând la lecțiile mileniului întâi, cel al catolicității salvardate, și la cele ale mileniului al doilea, cel al dezbinării confesionale, să învățăm să transformăm diferențele din pretexte pentru exclusivitate în îmbogățire reciprocă, în complementaritatea reconciliată a tradiției creștine integrale.

Prima din acest nou mileniu creștin, această a Treia Adunare Ecumenică a Bisericilor Europei înmănunchează prin însuși locul, momentul și tema ei generală un spectru de semnificații mai puțin evidente poate la prima vedere și pe care voi încerca să le enunț și explicitez pe scurt în cele ce urmează.

Pentru prima dată Adunarea Ecumenică europeană are loc într-o țară ortodoxă,

- nu însă orice țară ortodoxă ci în România, singura Ortodoxie latină;
- nu însă oriunde în România, ci în Transilvania, și nu oriunde în Transilvania, ci în Sibiu;
- iar tema teologică inspiratoare nu este oricare, ci aceea liturgică și duhovnicească a Luminei lui Hristos care luminează tuturor.

Suntem aici și acum, spre sfârșitul anului 2007, într-un moment festiv, de bucurie și de satisfacție pentru România, care, devenind pe 1 ianuarie membră cu drepturi depline a Uniunii Europene, își regăsește după o jumătate de secol de suferințe și umilințe matca firească a evoluției sale istorice alături de celelalte state și popoare ale Europei. Parcă anume pentru a spori semnificația acestui moment de grație, urbea seculară a Sibiului împărtășește, împreună cu Luxemburgul, onoarea de a fi capitală culturală a Europei.

Fapt care reprezintă iarăși o premieră pentru România și, aș putea spune, pe drept cuvânt. Fiindcă vechea așezare saxonă întemeiată de Hermann în a doua jumătate a secolului XX, pe o colină din vecinătatea unui vechi castru roman, și atestată ca oraș german din 1366 (între 1690–1790 a fost chiar capitala Transilvaniei), deține o serie întreagă de priorități în spațiul românesc și chiar sud-est-european: aici au fost atestate primul spital de pe teritoriul României (1292), prima școală publică (1380), prima fabrică de hârtie (1534), prima librărie (1557) și primul muzeu de artă (1817) în minunata clădire a palatului guvernatorului sas Samuel von Brukenthal (ridicat în 1779). Aici au apărut primele cărți în limba română (în 1544 și 1551–1553), aici inginerul militar Konrad Haas a realizat primul experiment cu rachetă în trei trepte (1551) și tot aici a avut loc prima utilizare publică a electricității din România (1896), în 1904 Sibiu fiind al doilea oraș din Europa cu tramvai electric.

Lista poate continua și în plan religios: Sibiuul catolic a dat o personalitate de mare anvergură umanistă, creștină și politică, de talia românului Nicolaus Olahus (1493–1568), corespondent al lui Erasmus, ajuns arhiepiscop cancelar și primat al Bisericii Romano-Catolice din Ungaria.

Sibiul evanghelic, trecut în 1543 la Reforma luterană, a dat o serie de importante personalități religioase, cum a fost în secolul XIX episcopul Friedrich Teutsch (1852–1933).

Iar Sibiuul ortodox a fost ilustrat de personalitatea multilaterală în același timp bisericească, națională și europeană a înaintașului nostru de vrednică pomenire, mitropolitul Andrei Șaguna (1808–1873), întemeietor nu doar al mitropoliei ortodoxe, dar și al asociației culturale a românilor transilvăneni — ASTRA (1861) — și al celui mai vechi ziar românesc cu apariție neîntreruptă — „Telegraful Român” (1853).

După ce în 1787 la marginea orașului a fost construită prima biserică ortodoxă, în 1906 românii ortodocși au reușit să clădească monumentală catedrală, de la a cărei sfințire am

aniversat anul trecut împlinirea unui secol. Deși oraș german, Sibiul a devenit începând cu secolul XIX un centru ortodox și românesc de prim rang, dând astfel orașului aspectul de mozaic național și confesional, tipic transilvan care-l caracterizează: oraș german, dar și maghiar și românesc, centru religios protestant, dar și romano-catolic (în urma Contrareforme) și, începând din secolul XIX, ortodox.

Între celelalte tradiții și confesiuni creștine se poate spune fără să greșim că Ortodoxia răsăriteană este prin excelență Biserica luminii. Lumina deține în Ortodoxie locul pe care-l ocupă în tradițiile creștine occidentale autoritatea papală sau cea a cuvântului biblic. Faptul apare evident în istorie în secolele XIV–XVI când, în timp ce în Occidentul reformelor Biserica Romano-Catolică accentua primatul episcopului Romei, iar Bisericile protestante, primatul Cuvântului lui Dumnezeu, Biserica Ortodoxă apărând rugăciunea mistică isihastă și dogmatizând învățătura despre energiile necreate a Sfântului Grigorie Palama, proclama odată cu tradiția ei primatul Luminii necreate. Făcând aceasta, Ortodoxia reafirma experiența ei fundamentală, accesibilă tuturor credincioșilor în Liturghie, în icoane, în experiența duhovnicească.

Totul e scâldat în lumină în Ortodoxie, care e o celebrare și o experiență transfiguratoare a Luminii lui Dumnezeu care iriază din Iisus Hristos, „*Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat*”, cum Îl mărturisește Crezul de la Niceea (325). În fiecare seară, dimineața aduc doxologie strigând: „*Mărire Ție, Celui ce ne-ai arătat nouă lumină!*” La sfârșitul fiecărei dumnezeiești Liturghii, după împărtășire, credincioșii ortodocși cântă Sfintei Treimi: „*Am văzut lumina cea adevărată...*”. „*Veniți de luați lumină!*” e chemarea cu care arhiereul sau preotul deschide minunata celebrare a Învierii, aflată în inima vieții ei liturgice. „*Lumina lui Hristos luminează tuturor!*” e astfel nu doar o exclamație liturgică din cursul Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite, ci o proclamare plină de bucurie și nădejde a certitudinii pe care o au credincioșii ortodocși că în Biserică prin cult, prin icoane, virtuți și rugăciune se împărtășesc de Lumina neînserată a lui Dumnezeu descoperită lumii în Iisus Hristos Cel Răstignit și Înviat.

Locul special pe care îl ocupă în viața ortodoxă și mai ales în monahismul răsăritean isihast Schimbarea la Față ca sărbătoare a Luminii necreate, ca Înviere și Parusie anticipată ilustrează deplin specificul tradiției ortodoxe în sânul lumii creștine. În acest sens nu este poate lipsit de importanță să subliniem că Adunarea noastră se desfășoară într-un moment liturgic cum nu se poate mai elocvent: după ce pe 6 august noi ortodocșii am prăznuit în Schimbarea la Față Lumina necreată și eshatologică iradiind de pe fața lui Hristos, pe 1 septembrie comemorând facerea lumii am evocat lumina zilei întâi a creației, iar pe 15 august și pe 8 septembrie cinstim Adormirea și Nașterea Fecioarei Maria, Maica Luminii. Cu adevărat Ortodoxia e Biserica Luminii, iar ortodocșii și-au înțeles dintotdeauna vocația și misiunea creștină ca martori ai Luminii liturgice și duhovnicești a lui Hristos în noaptea și negurile unei istorii cel mai adeseori potrivnice, în persecuții, marginalizări și dificultăți. *Iar Lumina luminează în întuneric, iar întunericul nu a reușit să o stingă.*

Un exemplu al acestei experiențe istorice îl constituie și Ortodoxia transilvană. La câteva zeci de kilometri spre nord de Sibiu, în inima Transilvaniei, acum două sute de ani și mai bine se descoperea un faimos „donarium” din secolul IV, prin care un creștin latin pe nume Zenovius își atârna votul credinței de un candelabru într-una din basilicile creștine de la nordul Dunării. Zenovius atesta că Lumina lui Hristos trecuse nu doar Dunărea, ci și Carpații.

Creștinism popular, creștinismul românesc este, ca și poporul român de altfel, o enigmă și un miracol istoric, cum s-a spus. Singurul popor latin și ortodox din Europa Orientală, românii sunt și singurul popor european la care nu se cunoaște — ca la popoarele învecinate — data unei convertiri oficiale. Etnogeneza lui a coincis cu creștinarea, marcată deopotrivă de sigiliul celor două Rome, atât al celei vechi, cât și al celei noi, bizantine. Retras în jurul Carpaților inaccesibili, într-o existență pastorală anistorică, poporul român a trăit sute de ani lumina lui Hristos sub forma unui creștinism popular condus mai cu seamă de asceți și monahi. Timp de peste un mileniu, spațiul carpato-danubian a fost traversat de valuri succesive de popoare migratoare într-o lungă noapte și teroare a istoriei, cum s-a spus.

La aceasta s-au adăugat apoi consecințele dramatice ale diviziunii confesionale a Europei de după anul 1000, când granița dintre Romano-Catolicism, Ortodoxie și Imperiile Mongol și, ulterior, Otoman, islamic, s-a fixat pe Carpați. Dacă românii ortodocși de la sud și est de Carpați au putut duce, începând din veacul XIV, o viață politică și bisericească în condiții de autonomie, situația românilor ortodocși din Transilvania încorporată în regatul apostolic maghiar a fost una din cele mai dificile. Strămoșii poporului ortodox român, pe care astăzi am onoarea sa-

păstoresc, au dus în urmă cu două secole o existență martirică: deși erau majoritari, au fost deposedați, aserviți, marginalizați, tolerați în propria lor țară.

Peste acestea s-au adăugat o serie de încercări din partea stăpânilor catolici sau protestanți ai provinciei de a-i „misionariza”, fie catolicizându-i (secolul XIV), fie calvinizându-i (secolul XVII), fie „unindu-i” cu Biserica Romei (secolul XVIII). Timp de șaizeci de ani — între 1700–1767 — românii ortodocși n-au mai putut avea episcop. Aceasta deși principatul Transilvaniei — veritabilă „Galilee” a confesiunilor — a avut din secolul XVI una din cele mai ecumenice constituții religioase din Europa: luterani, calvini, unitarieni și catolici își putea exercita liber credința; doar ortodocșii majoritari erau excluși din acest acord, fiind doar „tolerați”. Și ei au rezistat în primul rând prin liturghie și monahism.

Rezistența ortodoxă românească în Transilvania n-a fost însă una doar de opoziție, ci un fenomen particular, prin care românii ortodocși au învățat să treacă dincolo de ostilitate și să recepteze și asimileze aporturi pozitive de la celelalte confesiuni, punându-le în serviciul dezvoltării culturale și sociale a propriilor lor comunități. Astfel, încăpățânându-se să rămână ortodocși, românii transilvăneni au învățat în secolul XVI de la protestanți să-și traducă Biblia și cărțile de cult în limba română; refuzând să se catolicizeze, au învățat în secolul XVIII să aprecieze avantajele culturale și istorice ale latinității; iar în secolul XIX, rămânând fideli Ortodoxiei tradiționale, au construit prin mitropolitul Andrei Șaguna o puternică Biserică sinodală, națională și pedagogică, împletind exigențele tradiției cu imperativele democrației, ale iluminismului și modernității.

În pragul secolului XX, Mitropolia Ortodoxă de la Sibiu era în Transilvania multiethnică și pluriconfesională un factor de coeziune națională și comunitară prin care Biserica învățase să reintre în istoria majoră a Europei cu o Ortodoxie urbană, modernă și deschisă dialogului cultural cu lumea contemporană. Alături de alte națiuni din centrul și estul Europei, în 1918, prin prăbușirea imperiilor care i-au divizat, românii și-au văzut realizarea visului lor secular de a trăi într-un stat unitar și independent, care îi reunea pentru prima dată într-o singură Românie unitară și modernă.

Bucuria a fost însă de scurtă durată, întrucât la scurt timp întreaga Europă a căzut pradă ideologiilor totalitare extreme și unei noi conflagrații militare soldată cu divizarea ei în blocuri antagonice, situație care a durat până în decembrie 1989. Rezistența ortodoxă românească la noua „teroare a istoriei” contemporane, la secularizare, ateism, utopie, materialism și totalitarism s-a făcut tot prin întoarcere la Lumina necreată, iar focarul ei teologic a fost acum Sibiul.

La facultatea de teologie ortodoxă, reorganizată de mitropolitul de vrednică pomenire Nicolae Bălan (1920–1955), a funcționat ca profesor între 1929–1946 părintele Dumitru Stăniloae (1903–1993). Originar nu departe de aici, din Vlădenii Brașovului, tânărul teolog transilvănean s-a dovedit a fi nu doar de o remarcabilă precocitate, dar și de un vizionarism spiritual profetic. În 1929, aflat în călătorie de studii prin Europa, și-a procurat de la Biblioteca Națională din Paris fotografiile întregului corpus al operelor Sfântului Grigorie Palama aflate în manuscris. Pe baza lor, a publicat în 1931 la Sibiu prima traducere în limbă modernă a două tratate „despre lumina dumnezeiască”, iar în 1938, tot la Sibiu, a publicat prima veritabilă monografie științifică despre viața și teologia Sfântului Grigorie Palama (cu patru tratate traduse).

Sibiul ortodox devenea astfel prin părintele Dumitru Stăniloae epicentrul renașterii neopatrstice a teologiei ortodoxe contemporane. În 1943, în plin război mondial, părintele Stăniloae publica la Sibiu o monumentală lucrare de hristologie în care Iisus Hristos era prezentat drept unica speranță de veritabilă „restaurare a umanului”. Prin toate acestea el presimțea parcă lunga dezumanizare ideologică și totalitară la care avea să fie supusă România prin comunism între 1945 și 1989. Înainte ca regimul să pună stăpânire definitiv pe statul român, în 1948, părintele Dumitru Stăniloae a reușit să publice tot la Sibiu primele patru volume ale *Filocaliei* românești.

Lumina necreată a lui Hristos de la capătul liturghiei interiorizate a rugăciunii lui Iisus a fost, prin Liturghie și *Filocalie*, sursa spirituală care a permis Bisericii Ortodoxe Române reprimare, marginalizate și strict supravegheate de regimul comunist, polițienesc și ateu, să supraviețuiască experimentului de inginerie socială care urmărea crearea unui „om nou” și a unei „epoci de aur” împotriva tradiției și spiritualității poporului român.

Lumina duhovnicească palpătoare a Bisericii s-a dovedit mai tare decât utopia totalitară, Biserica Ortodoxă renăscând după 1990 în noul climat de libertate, însoțind aspirațiile națiunii române de a-și regăsi locul în familia europeană pentru a nu eșua într-o simplă piață de consum și a-și transforma succesul exterior în eșec interior. Nu există corp fără suflet, nici casă fără lumină și „*nimeni nu pune lumină sub obroc, ci în sfeșnic, ca să lumineze tuturor celor din casă*” (Mt 5, 15). Tot astfel, nici Europa nu se poate lipsi de lumina lui Hristos.

Din Sibiul lui Nicolaus Olahus și al lui Samuel von Brukenthal, al lui Andrei Șaguna, dar și al părintelui Dumitru Stăniloae, Bisericile Europei, adunate în acest al treilea popas al itinerarului lor ecumenic, sunt chemate să dea mărturie comună despre Iisus Hristos, Lumina lumii. Învățămintele multiple care pot fi desprinse din povestea creștinismului ortodox al acestui pământ, de la candelabrul cu „ex voto”-ul lui Zenovius de la Biertan și până la lumina *Filocaliei* românești, ar putea fi de folos pentru reflecțiile participanților, peste care chemăm binecuvântarea și harul Părintelui luminilor. Amin.